सत्यच; पण सुखासीनतेला गैरसोयीचे

जगाची ही बिघाडी कोणा एकट्याने केलेली नाही आणि जोडणीही कोणी एकटा करू शकणार नाही. जागतिक समुदायाने आतापर्यंत व्यापारासाठी आणि एकमेकांवर कुरघोडी करण्यासाठी आघाड्या स्थापन केल्या. व्यापाराच्या गरजांनाच जागतिकीकरणाचे नाव दिले. पण आता सगळ्यांचेच अस्तित्व धोक्यात आले असल्याने, माणसाला वाचविण्यासाठी जागतिक आघाडी करावी लागेल.

डेटलाईन

यमाजी मालकर

yamaji.malkar@esakal.com

खऱ्या गोष्टींकडे फार काळ पाठ फिरविता येत नाही, याची प्रचिती वेळोवेळी येते. खरे काय आणि खोटे काय, याकडे जे दुर्लक्ष करतात, त्यांना आज नाही तर उद्या- त्याची किंमत मोजावी लागते. खरे म्हणजे हेही सर्वांना माहीत आहे, तरीही कितीतरी खऱ्या गोष्टींकडे आम्ही दुर्लक्ष करत आहोत. या सत्याकडे जागतिक समुदायाने दुर्लक्ष केले आणि आम्ही- म्हणजे भारतीय माणसेही- त्याचाच कित्ता गिरवीत राहिलो.

पुण्याचे बांधकाम व्यावसायिक विलास जावडेकर यांनी गेल्या ८ मार्च रोजी 'अनकन्व्हिनीअन्ट ट्रूथ' या अमेरिकेचे माजी उपाध्यक्ष अल् गोर यांच्या ऑस्कर विजेत्या, माहितीपटाचा एक शो पुण्यातील नागरिकांसाठी आयोजित केला होता. जागतिक पर्यावरणाचा शास्त्रीय, संवेदनशील आणि अतिशय परिणामकारक लेखाजोखा या पटात मांडला आहे. अल् गोर आणि जॉर्ज बुश यांच्यातील निवडणुकीचा संदर्भ त्यात असला तरी तो अपरिहार्यच म्हटला पाहिजे. पृथ्वीवरील पर्यावरणाचा फार मोठ्या प्रमाणावर ऱ्हास होत असून, त्यामुळे पृथ्वीचे तापमान सतत वाढते आहे. जीवसृष्टीला त्यामुळे धोका निर्माण होऊ शकतो आणि तो रोखण्यासाठी प्रत्येकाने जागरूक राहिले पाहिजे, असा संदेश या पटात देण्यात आला आहे.

ज्याला आम्ही विकास, प्रगती म्हणतो- तो खरोखरच विकास आहे काय, याचाच विचार करण्याची वेळ आली आहे, याची आठवण हा पट करून देतो आणि आपल्या सगळ्यांच्या दृष्टीने गैरसोयीचे असलेले सत्यही सांगून जातो. एवढेच नाही, तर या सत्याकडे पाठ फिरविल्यास पृथ्वीवरील सजीव सृष्टीचा किती विध्वंस होऊ शकतो, यासंबंधीची अमेरिका, युरोपातील अतिप्रगत शहरांतील उदाहरणे समोर ठेवून जातो. जगाने विकासाचे एक ख्यालीखुशालीचे 'पॉप्युलर' मॉडेल स्वीकारले उ[illegible] ते नाकारण्याची हिंमत आमच्यात आहे काय, किंवा त[illegible] वेगळे आणि शाश्वत विकासाचे मॉडेल आपण निर्माण करू शकतो काय, असा लौकिकअर्थाने (कदाचित) न परवडणारा विचारही हा पट मनात निर्माण करून जातो. पण मग लक्षात येते, की, जगाची ही बिघाडी कोणा एकट्याने केलेली नाही आणि जोडणीही कोणी एकटा करू शकणार नाही. जागतिक समुदायाने आतापर्यंत व्यापारासाठी आणि एकमेकांवर कुरघोडी करण्यासाठी आघाड्या स्थापन केल्या. व्यापाराच्या गरजांनाच जागतिकीकरणाचे नाव दिले. पण आता सगळ्यांचेच अस्तित्व धोक्यात आले असल्याने, माणसाला वाचविण्यासाठी आघाडी करावी लागेल.

पुण्यासारख्या नगरांमध्ये माणसांची माणसाच्या अस्तित्वासाठीची ही आघाडी कशी आकार घेते आहे, याची एक सुखद मालिका गेल्या १५ दिवसांत पाहायला मिळाली. युरोपातल्या 'ग्रीन पीस' सारखी लाखो माणसे रस्त्यावर येत नसली तरी ती संवेदना रुजते आहे, हेच या छोट्या-छोट्या आघाड्यांमध्ये पाहायला मिळाले. विचार करणाऱ्यांच्या मनात ठिणगी पडली, तरी पुरेसे असते. अशा ठिणग्या पडू शकतील, असे प्रसंग आजूबाजूला पाहायला मिळत आहेत, हे महत्त्वाचे. आज या स्वतंत्र आघाड्या वाटत असल्या तरी उद्या त्या एकत्र येतील आणि माणसाला आणि पर्यायाने पृथ्वीला वाचविण्यासाठीच्या जागतिक आघाडीचा उदय त्यातून होईल, असा विश्वास हे उपक्रम देत आहेत.

'इकॉलॉजिकल सोसायटी' या संस्थेचे प्रकाश गोळे, त्यांचे मित्र आणि विद्यार्थ्यांनी सोसायटीचा रौप्यमहोत्सव १७ मार्च रोजी साजरा केला. निसर्गाचे जतन, संवर्धन आणि योग्य तेवढाच वापर आणि सध्याच्या अर्थव्यवस्थेत आमूलाग्र बदल झाला पाहिजे, यासाठी प्रयत्न करणाऱ्या या समूहाने त्या दिवशी या विषयावर चर्चा घडवून आणली. निसर्गसंवर्धनासाठी काम करणारे समूह किती मुळाशी जाऊन काम करत आहेत, याचे उदाहरणही पाहायला मिळाले. सोसायटीने 'आपले ओढे-आपले निसर्गधन' (निर्मल गंगा अभियान) अशी स्पर्धाच जाहीर केली आहे. या स्पर्धेत अनेक गावे हिरिरीने भाग घेत आहेत. अर्थविचार, अर्थव्यवहार सर्वांसाठी या विचाराला पुढे बळ मिळावे. (www.ecological.society.org.) यासाठी हा गट प्रयत्न करतो आहे.

'कृत्रिम खताने नासली शेती, शेणखत देतील खरं माती' अशी हाक देत जोतिबा ते विनोबा असे 'गोवंश बचाओ अभियान' सर्वोदय मंडळाने हाती घेतले आहे. शुक्रवारी (ता. २३ मार्च) पुण्याहून निघालेली ही दिंडी ३१ मार्च रोजी बारामतीला पोचेल. महाराष्ट्रात संपूर्ण गोवंश हत्या बंदी कायदा करावा आणि गाईसोबतच सर्व वयाच्या बैलांच्या कत्तलीवर बंदी घालावी, अशी सर्वोदय मंडळी आणि दिंडीत सहभागी २० संघटनांची मागणी आहे. यांत्रिक कत्तलखान्यांना मोठ्या प्रमाणावर परवानगी दिली जात असल्याने, बैलांच्या संख्येवर विपरीत परिणाम होतो आहे. गाय-बैल नसलेल्या विदर्भातील शेतकऱ्यांचे आत्महत्यांचे प्रमाण अधिक आहे, यासह पशुधनाच्या ऱ्हासाविषयीची अतिशय धक्कादायक माहिती सर्वोदय मंडळाने दिली आहे. शाश्वत विकासासाठी यांत्रिक गुलामगिरीला नाकारावे लागेल, असे महाराष्ट्र प्रदेश सर्वोदय मंडळाचे अध्यक्ष सुगन बरंठ सांगत आहेत, तर पशुधनाच्या 'गोबर गॅस'पासून मिळणाऱ्या मिथेनने पेट्रोल-डिझेलची समस्या सुटू शकते, असा विश्वास उद्योजक अरुण फिरोदिया या संदर्भात व्यक्त करताहेत. पशुधन ही माणसासाठीची किती प्रचंड ऊर्जा शक्ती आहे, यासंबंधीचे साहित्य मुळातून वाचण्यासारखे आहे.

'गोवंश बचाओ'ची चर्चा सुरू असतानाच मॉडर्न टेक्निकल सेंटर (आधुनिक ऊर्जा बाग) चे चंद्रकांत पाठक यांची भेट झाली. (ता. २१ मार्च) नारायणपेठेतील त्यांच्या वर्कशॉपमध्ये विविध ऊर्जा यंत्रांची जोडणी सुरू होती. ही अशी यंत्रे आहेत, ज्यांना वीज लागत नाही. बैलगाडी चालत असताना, सायकल चालविताना, बैलाला फिरवून वीज निर्माण होते आणि तिचा शेतात आणि घरात सहज वापर करता येतो. श्री. पाठक त्या दिवशी कर्नाटकात जाण्याच्या तयारीत होते. 'पाच ठिकाणी 'एनर्जी पार्क' उभे करून द्या,' अशी विनंती कर्नाटक सरकारने त्यांना केली आहे. (महाराष्ट्र सरकारला या यंत्रांची किंमत अजून कळायची आहे) बैलशक्ती आणि मनुष्यशक्तीवर चालणारी अनोखी यंत्रे असलेली आधुनिक ऊर्जा पार्क त्यांनी (मुंबई महामार्ग, कान्हे, ता. वडगाव मावळ, दूरध्वनी (०२११४-२५५११३) उभा केला आहे.

मानवशास्त्राचे अभ्यासक डॉ. शौनक कुलकर्णी यांच्या 'संस्कृती : निसर्ग आणि जीवनशैली' या पुस्तकाचे प्रकाशन २१ मार्च रोजीच झाले. निसर्गाशी माणसाने फारकत घेऊन चालणार नाही, याविषयीचे मंथन तेथेही झाले. भारती विद्यापीठाच्या अभियांत्रिकी महाविद्यालयात गुरुवारी (ता. २२) 'भारतीयम' उत्सवाचे उद्घाटन झाले. देशभरातून शेकडो तरुण एकत्र आले होते. पश्चिम बंगाल तंत्रज्ञान विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. अशोक ठाकूर तेथे भेटले. त्यांनीही ग्रामीण भागातून शहरांत होणाऱ्या स्थलांतराविषयी चिंता व्यक्त केली. अपारंपरिक ऊर्जावापरावर त्यांनी भर दिला. आणि नव्या अभियंत्यांनी देश तंत्रज्ञानावर संशोधन करण्याचा आग्रह धरला.

विलास जावडेकर असोसिएट्सच्या 'पलाश-द ग्रीन कम्युन' या गृहप्रकल्पाचे आज पुण्यात उद्घाटन होते आहे. ही घटनाही मला याच मालिकेतील वाटते. पळसाचे झाड सूर्याचा पुरेपूर वापर करते, कमी पाण्यावर येते, आपल्या मातीतील झाड आहे आणि वसंत ऋतूची चाहूल त्याची फुले देतात. निसर्गसंवर्धनासाठी जाणीवपूर्वक माणसे एकत्र राहण्याची ही एक चांगली सुरवातही मानता येईल. अर्थात या सर्व एकत्र येण्यात-राहण्यात तेवढाच सच्चा प्रामाणिकपणाही हवा. लौकिक सुखासीनतेला नाकारण्याची तयारी हवी. ही सुखासीनता नाकारणारे समूह जगभर तयार होत आहेत. त्यांना एका माळेत गुंफण्याची गरज आहे. दररोजच्या जीवनात 'गैरसोयीच्या सत्यांची' गर्दी असह्य होत असताना ही नवी वाट शोधणाऱ्यांनी पृथ्वी वाचवण्यासाठी एकत्र यायला हवे.